

RATIONALISERING I DANSK MEJERIBRUG

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING TIRSDAG D. 29. JAN. 1940

AF J. O. H. S. KYED

DE fremtidige Vilkaar for vort Erhvervsliv skal man næppe i Almindelighed give sig til at spaa om, og det kan derfor navnlig synes at være et uheldigt valgt Tidspunkt for Behandlingen af et Emne som Rationalisering i dansk Mejeribrug. Imidlertid har jeg vovet mig i Kast med Opgaven ud fra den Erkendelse, at Danmark og Mejeridrift er uvægerligt sammenknyttet, selv om vi nok saa meget er utilfreds med at høre »Brølet« fra de under-skud-givende Malkekøer. Større Planmæssighed og yderligere Fremskridt i denne Virksomhed er derfor af største Betydning.

At Mælkeproduktionen ikke kan undværes i dansk Landbrug og ej heller undværes i det samlede Erhvervsliv, skyldes vort Lands Mangel paa Raastoffer, som tvinger Samfundet til at fremskaffe en stor Landbrugseksport, hvis der skal være Mulighed for at opretholde Beskæftigelsen og den Lefefod, som Nationen har. Den store Landbrugseksport har, naar der skulde skaffes tilstrækkelig Valuta til Hjemmeerhvervene, kun kunnet opbygges paa, at Hovedparten af Landbrugets Raastoffer fremskaffedes af Jorden, og her er vi naaet til, at ca. 85 pCt. af de i den samlede Landbrugsproduktion indeholdte Raastoffer er af indenlandsk Oprindelse (jvf. omstaaende Opgørelse for Foderbehov).

Dette Resultat er kun opnaaet gennem et intensivt Samarbejde mellem Forsøgsvirksomhed, Teknik og Organisation, og særlig gennem enkelte fremragende dygtige Mænds Indsats. Jeg behøver i den Forbindelse kun at nævne et enkelt Navn: Docent Fjord. Efter at den kontinuerlige Centrifuge omkring 1880 var kommen i Handelen, begyndte den — efter Datidens Forhold — enestaaende hurtige Rationalisering af Mejeridriften fra Hjemmeproduktion til Fællesdrift gennem de mange Centrifugemejeriers Opbygning, hovedsagelig i Aarene fra 1882 til 1892. Det var i en for Landbruget økonomisk meget vanskelig Periode, at denne Omlægning fandt

Husdyrindustrien i Danmark 1938.

	Foderbehov ialt	Heraf Kraftfoder	Produktion	Værdi	Eksport
	Mill. Afgrøde- Enheder ¹⁾	Mill. Afgrøde- Enheder ¹⁾			
Kvægbruget ...	72	13,2	5 450 Mælk 150 Kød (samt Huder)	681 179	406 79
Svineholdet ...	21	12,7	300 Flæsk m. v.	560	410
Fjerkræet	8	6,5	124 Æg 15 Kød	183 24	139 7
Hesteholdet ...	15	6,9	Salg: 18.000 Stk..	16	12
Andre Husdyr.		0,7	Planteprodukter til Salg	183	41
Husdyrene	116	40	Ialt	1826	1094
Brød, Saasæd, Industri	12	8			
Høsten (1937) . .	113	33	Foder til Husdyrene	1344	
Import	15	15	Foder Import ..	113	
Ialt Forbrug ..	128	48	Foderudgift	1457	

¹⁾ Foderværdien af 100 kg Byg.

Af Landbrugets samlede Produktionsværdi: godt 1 800 Mill. Kr. kommer de 860 Mill. Kr. fra Kvægbruget, fra Svineholdet 560 Mil. Kr., fra Fjerkræet 207 Mill. Kr., Salg af Heste 16 Mill. Kr. og Planteprodukter til Salg 183 Mill. Kr. Det samlede Foderbehov til Husdyrene er 116 Mill. Afgrøde-Enheder (à 100 kg Byg eller tilsvarende Mængde Grovfoder), og heraf skal de 40 være Kraftfoder. Endvidere skal til Saasæd samt til Brød og i Industri bruges ca. 12 Mill. A.-E., hvoraf de 8 skal være Korn. Da Høsten i 1937 (og i 1939) udgjorde 113 Mill. A.-E., hvoraf de 33 var Korn, maatte der importeres 15 Mill. hkg Foderstoffer, af hvilke Halvdelen var Oliekager. Udgiften hertil var 113 Mill. Kr., som skal debiteres Husdyrholdet, medens selve Kornimporten, der ogsaa beløb sig til 113 Mill. Kr., dækker Forbruget af Korn samt Kartoffler og Sukkerroer udenfor Landbruget. Værdien af den samlede Import af Raavarer og Hjælpstoffer til Landbruget har i de senere Aar ligget omkr. 250 Mill. Kr.

Sted, hvorved Grundlaget blev dannet for den paafølgende rivende Udvikling af Mejeridriften og Flæskeproduktionen, der har den største Andel i den stadigt øgede Produktivitet i Landbruget, indtil Efterkrigsaarenes stærke Tilbageslag gjorde sig gældende.

Baggrunden for det hele var selvfølgelig, at der var Afsætningsmuligheder for Færdigvarerne, og i saa Henseende har Danmark

været særlig heldig stillet i Kraft af sin geografiske Beliggenhed, idet den korte Transportafstand til Hovedmarkederne for Levnedsmidler, Tyskland og England, gav os en ypperlig Chance som Leverandør af letfordærlige Fødevarer. Udmærket har disse to Markeder suppleret hinanden, idet det førstnævnte, Tyskland, særlig har været Aftager for Udsætterkvæget, og England for Bacon og Smør. Æggene holder jeg udenfor dette Emne.

De tre Produktioner (Slagtekvæg, Bacon, Smør) er nærmest uadskillelige, idet Smørproduktionens Biprodukter: Udsætterkøernes og Skummetmælkens (Kærnemælkens) Afsætningsværdi i betydelig Grad er bestemmende for Smørproduktionens Rentabilitet. Aarlig skal nemlig ombyttes ca. 15 pCt. af Malkekøerne, endvidere skal de ca. 25 pCt. af Sødmælkens Bruttoværdi, som Skummetmælken andrager, bringes til Udnyttelse, hvilket gennem Aarene hovedsagelig er sket — for en mindre Del gennem Kvægopdrættet — og for den største Del gennem Svineproduktionen. Derfor maa disse to Faktorer (Udsætterkøernes Afsætningspris og Skummetmælkens Udnyttelsesværdi) sammenkobles med de øvrige Faktorer, der har Indflydelse paa Smørproduktionsprisen, naar denne skal beregnes. Disse øvrige Faktorer er: Produktionsprisen for hjemmeavlet Grovfoder, Prisen paa Oliekager, Udgifterne ved Kvægets Pasning, Malkning m. v. samt de egentlige Mejeriudgifter.

I Aarene siden 1930 har der i høj Grad været manglende Balance mellem disse Faktorer paa den ene Side, og Smørprisen paa den anden, hvilken Mangel i stærkest Grad skyldes de Statsindgreb, der i disse Aar har fundet Sted paa vore Afsætningsmarkeder: Afspærringsbestemmelserne fra tysk Side og de ensidige og for Danmark uretfærdige Præferencetoldbestemmelser, der i de senere Aar har været gældende paa det engelske Marked, og som næsten har betydet en økonomisk Revolution i vore Afsætningsvilkaar, naar man ser hen til de Fordele, som vore Konkurrenter, de engelske Kolonier, har opnaaet. Ikke nok hermed; men Kolonierne har yderligere underbygget Konkurrencen mod os ved at tage Eksportpræmiesystemet i Brug, og hertil har f. Eks. New Zealand alene gennem faa Aar anvendt adskillige Mill. £. Andre Konkurrenter som Sverige og Holland har gjort Brug af det samme som et Nødværgemiddel overfor de engelske Importrestriktioner.

For de danske Landmænd har Resultatet været en nu gennem mange Aar urentabel Eksportproduktion, hvis Tab ikke kan afbødes med, at Hjemmemarkedet for Forbruget af Mejeriprodukter, der andrager ca. 25—30 pCt. af den samlede Produktion, be-

taler en Pris, der er højere end Eksportprisen, men alligevel ikke saa høj, at den dækker Produktionsprisen for det Kvantum, der anvendes paa Hjemmemarkedet. Men for Nationen har Eksporten af Mejeriprodukterne ikke desto mindre været og er et aldeles uundværligt Led i den samlede Økonomi.

Hvor voldsom Nedgangsperiodens Virkninger har været, ses af Smørnoteringens Bevægelse. I 1920 var Københavns Smørnotering 639 Øre pr. kg; den faldt til 307 Øre i 1926, omkring hvilket Tal Noteringen bevægede sig i de følgende 4 Aar. I 1931 tog Nedgangen paany Fart til 209 Øre, hvorefter den fortsatte, indtil Bunden blev naaet i 1934 med en Notering paa 161 Øre, og længst nede i dette Aar i en enkelt Maaned var Noteringen 120 Øre pr. kg. Siden har Prisen bedret sig, men dog ikke mere end til, at Gennemsnitsnoteringen i 1939 var 239 Øre. Til Sammenligning kan anføres, at Gennemsnitsnoteringen for Aarene 1909—14 var 208 Øre pr. kg.

I store Træk angiver de nævnte Tal den økonomiske Stilling for dansk Mejeribrug, inden den nuværende Krig blev paabegyndt. Siden er Forholdene blevet endnu vanskeligere, hvilket er kendt gennem talrige Debatter, hvorfor jeg ikke her skal komme ind paa »Dagens« Besværligheder.

Ligesaa vil jeg forbigaa Omsætningen paa Hjemmemarkedet, der er et Problem for sig, men som ogsaa kræver sin Løsning med Henblik paa en Forenkling af Mejeriprodukternes Fordeling til Konsumenterne og herunder en Centralisering af Engros-Omsætningen paa færre Virksomheder. Det indenlandske Mælke- og Flødesalg (udenfor Landbruget) svarer til ca. 9 pCt. af Landets samlede Mælkeproduktion paa 5500 Mill. kg inklusive 400 Mill. kg, der anvendes direkte i Landbruget. Yderligere omsættes paa Hjemmemarkedet ca. 30 Mill. kg Smør og 20 Mill. kg Ost til hele Befolkningen.

Det, der er af afgørende Betydning for Samfundsøkonomien, er, hvorledes Omsætningen af de ca. 3500 Mill. kg Mælk, der svarer til Eksporten af Mejeriprodukter, betaler sig.

Med Henblik paa Fremtiden vil det uden Tvivl være af Interesse at se paa, hvorledes Forskydningerne paa Verdensmarkedet og Landene imellem har været i Tidsrummet fra sidste Verdenskrig og indtil Udgangen af 1938.

I Tabel I findes en Opgørelse (eng. Statistik) over Importen af Smør til Storbritannien. Tallene fortæller, at Importen i Løbet af de 25 Aar er mere end fordoblet. Man forbauses over, at Storbritannien har kunnet forbruge denne stigende Import, naar der ta-

Tabel I. Storbritanniens Smør-Tilførslers Fordeling over Aarets Maaneder og Kølehuslagre i 1937—38 (Angivet i 1000 cwt).

	1913	1937	1938	heraf fra			Kølelagerbeholdning af Smør i Storbritannien pr. Maanedes Begyndelse	
				Australien	New Zealand	Danmark	1937	1938
Januar ...	365	811	679	184	234	144	342	674
Februar ..	350	677	849	177	378	156	882	393
Marts.....	303	773	851	211	259	195	792	346
April	371	803	872	192	268	213	700	525
Maj.....	326	820	789	166	112	221	630	662
Juni.....	364	964	892	100	207	230	737	830
Juli	462	910	984	65	270	266	875	1004
August ...	335	794	753	86	128	227	967	1187
September	328	629	742	113	155	192	990	1415
Oktober ..	270	708	679	94	166	183	905	1292
November	307	641	710	160	227	175	555	1168
December	358	888	709	250	178	163	413	1006
Ialt...	4139	9418	9509	1798	2582	2365		

ges i Betragtning, at der altid har været »aaften Dør« med Hensyn til at skaffe Befolkningen rigelig og billig Margarine. Imidlertid er det stigende Forbrug af Smør en Kendsgerning, hvortil den i de senere Aar meget lave Smørpris og Empire-Agitationen uden Tvivl har været medvirkende.

Tabel I oplyser yderligere om, hvorledes Tilførslerne fra de 3 største Smørlande: Australien, New Zealand og Danmark er fordelt over Aarets Maaneder, og heraf fremgaar, at det er i Maanederne Februar—Juli, at de største Tilførsler til Markedet finder Sted og i et Omfang, som Forbruget ikke kan optage, hvorfor man i England i stor Udstrækning gør Brug af at regulere ved Hjælp af Kølehuslagre. Hvad Smørforbruget i England angaar, er det saaledes, at ansættes Aarets Gennemsnitsforbrug til 100, er Januar Kvartal lig 95, April 99, Juli 106 og Oktober 101 i Gennemsnit for 1933—37. For 1938 var Tallene henholdsvis 95, 97, 105 og 104.

Tabel II oplyser om Forbruget pr. Indbygger af saavel Smør som Margarine. Tallene viser, at Margarineforbruget var stadig nedadgaaende i Aarene 1930—34 (den lave Smørpris), men desværre nu atter er i Stigning.

Tabel II. Forbrug i Storbritannien af
henholdsvis Smør og Margarine.
Angivet i engelsk Vægt (lb) pr. Hoved.

Aarene	Smør lb.	Margarine lb.
1930	18,7	11,8
1931	20,9	10,3
1932	21,6	9,2
1933	23,5	8,4
1934	25,2	7,9
1935	25,2	8,4
1936	25,0	8,6
1937	24,8	8,9
1938	24,1	10,0

Hvorledes Importen er fordelt paa de forskellige Hovedlande, der er Leverandører til Storbritannien, fremgaar af Tabel III.

Tabel III. Import af Smør til Storbritannien (angivet i 1000 cwt).

Fra	1913	1933	1934	1935	1936	1937	1938
New Zealand	252	2512	2677	2638	2792	2951	2582
Australien	594	1692	2104	2113	1694	1491	1798
Øvrige engelske Kolonier og Irland	2	450	503	684	643	468	423
Danmark	1707	2519	2486	2186	2172	2258	2365
Holland	153	146	301	464	745	717	712
Rusland	751	563	491	503	412	273	—
Letland	—	146	156	193	196	217	340
Sverige	332	227	302	184	149	205	300
Lithauen	—	104	141	181	211	205	228
Finland	—	134	151	116	160	158	210
Polen	—	—	50	99	189	105	199
Estland	—	84	123	119	116	160	183
Andre Lande	348	255	210	128	262	210	169
Ialt Import fra »Empire«- Lande	848	4654	5284	5435	5129	4910	4803
Ialt Import fra øvrige Lande	3291	4178	4411	4173	4612	4508	4706
Ialt Import	4139	8832	9695	9608	9741	9418	9509

Tabellen oplyser, at Rusland er gaaet ud af Markedet i 1938; hvorimod dette Land var den næststørste Importør til Stor-

britannien før 1914. Imidlertid maa der i den Forbindelse tages i Betragtning, at efter 1920 har tidligere russiske Provinser til Gængæld optaget og øget Afsætningen af Smør til England og i et Omfang, der mere end har opvejet Ruslands Tilbagegang. Tabellens interessanteste, men for os ikke særlig opmuntrende, Oplysninger er, at de engelske Kolonier nu er større Leverandører til Storbritannien end alle andre »Smørlande« tilsammen. Voldsomst er denne Ekspansion sket i New Zealand, der siden forrige Verdenskrig har tidoblet sin Eksport; Australiens er tredoblet, hvorimod Danmark kun har en Forøgelse paa 40 pCt. Danmark kan altsaa ikke, hvad man undertiden kan høre »kloge« Folk tale om, være Skyld i, at Markedet er blevet overfyldt, hvilket yderligere bevises derigennem, at vor Andel i Storbritanniens Import er gaaet ned fra ca. 42 pCt. i 1913 til knap 25 pCt. i 1938.

Naar jeg ikke nævner Storbritanniens indenlandske Produktion, er det, fordi den i denne Forbindelse er af underordnet Betydning, idet den indenlandske Mælkeproduktion med 100 som Udgangspunkt for Aarene 1911—13 kun var steget til 101 i 1938 (anderledes med Svin, hvor Tallene var henholdsvis 100 og 135).

Tabel IV. Gennemsnitlige maanedlige Priser for saltet Smør i London. I sh. og d. pr. cwt.

	New Zealand			Australien			Danmark		
	1936	1937	1938	1936	1937	1938	1936	1937	1938
Januar.....	95/-	94/6	110/-	94/3	94/6	109/3	119/6	113/-	132/-
Februar.....	93/9	86/6	112/-	92/6	86/6	111/9	129/-	119/6	127/-
Marts.....	84/3	96/3	117/3	84/-	96/6	117/3	122/6	126/9	122/6
April.....	88/3	105/-	122/6	87/9	104/6	122/3	106/-	115/-	123/6
Maj.....	94/6	107/-	129/6	93/3	106/-	126/6	104/6	110/6	129/6
Juni.....	108/3	110/-	122/-	107/-	108/6	119/3	115/6	114/9	124/3
Juli.....	114/9	114/-	122/-	113/6	112/9	120/3	124/6	120/3	125/-
August.....	119/6	116/6	121/-	118/3	115/9	118/-	127/6	126/6	130/3
September...	107/9	117/6	120/-	107/6	117/3	116/-	125/3	134/6	135/9
Oktober.....	99/9	137/-	114/6	100/-	136/9	111/-	122/6	145/-	130/9
November...	109/-	131/6	108/3	107/9	130/-	103/9	122/6	150/-	138/9
December...	100/6	113/3	109/6	98/9	111/6	107/3	114/9	151/9	144/6
Gennemsnit..	101/3	110/9	117/6	100/6	110/-	115/3	119/6	127/3	130/3

I Tabel IV er opstillet Priserne for Aarets forskellige Maaneder for de 3 største Smørlandes Produkter. Tallene oplyser, at Svingningerne i Smørprisen fra Maaned til Maaned ikke er konstant

fra Aar til Aar, idet f. Eks. de sidste Maaneder i 1937 viser større Prisstigning i Forhold til Aarets andre Maaneder i Sammenligning med 1938. Aarsagen hertil var uden Tvivl den, som Tallene viser, at Tilførslerne i de sidste Maaneder af 1937 var mindre end tilsvarende Maaneder i 1938 samtidig med, at Kølehusbeholdningerne i samme Maaneder i 1937 var forholdsvis mindre end i 1938.

I denne Forbindelse er det nærliggende at tage under Overvejelse, om det ikke vil være formaalstjenligt, at man fra dansk Side indretter sig paa ved Hjælp af Kølelagre her i Landet at kunne gennemføre en Markedsregulering for vort Smør, ikke alene med Henblik paa det engelske Marked, men ogsaa til Forbedring af Afsætningsvilkaarene til andre Lande.

I det store og hele viser Tabel IV's Tal, at Priserne er lavest i April—Juni Maaneder, og samtidig oplyser Tallene, at Forskellen mellem Priserne paa Kolonismørret og dansk Smør formindskes Aar for Aar, hvilket ikke er opmuntrende for Danmark, særlig naar vi samtidig tager i Betragtning, at der af dansk Smør maa betales en Særtold af 15 sh. pr. Cwt. (ca. 35 Øre pr. kg).

For en Fuldstændigheds Skyld maa jeg oplyse, at Prisen paa dansk Smør i London ligger lavere end paa det engelske Smørmarkeds Hovedplads for Smør, Manchester, hvis Pris i Gennemsnit ligger ca. $\frac{1}{2}$ d pr. lbs. (ca. 8 Øre pr. kg) over London-Prisen.

Vor Smørekseport til Tyskland er fra 1933 til 1938 steget fra 327.000 til 719.000 Cwt. I Betragtning af, at Tyskland er et kontingenteret Marked, hvor Priserne er bestemt af de Priser, som vi opnaar paa det engelske, bliver det, hvis Forholdene, som de har været gennem Aarene, opretholdes, stadig det engelske Marked, der bliver bestemmende for den danske Eksportpris for Smør.

Gennem det fremførte har jeg forsøgt at tegne et Billede af de Forhold, der ude fra dikteres os med Hensyn til vor Smørekseport, hvis aarlige Værdi andrager netto ca. 400 Mill. Kr. til Landbruget og for Nationen et betydeligt større Beløb, idet Handels- og Forsendelsesomkostninger maa tillægges, da Transporten hovedsagelig finder Sted paa danske Skibe.

At spaa om Fremtiden vil næppe være muligt, men ud fra Kendsgerningerne maa man have Lov til at anstille visse Betragtninger, og jeg for mit Vedkommende er af den Opfattelse, at der desværre næppe er Haab om lysere Kaar for Mejeribruget; denne Opfattelse bygger jeg navnlig paa, at under de nuværende Forhold udslettes vort Kvalitetsnavn af Detailkundernes Erindring i Følge den Form,

hvorunder Smøromsætningen nu finder Sted i England gennem Statsindkøb og Fordeling i Flæng uanset Landsnavn paa Produktet, og dernæst medfører Rationeringen i England, at Margarinen tvinges ind i Forbruget i stærkere Grad, end Tilfældet var tidligere.

Hvad dette vil medføre, hvis vi i bedste Fald efter Krigens Ophør har Mulighed for fri Adgang til det engelske Marked, kan ikke bedømmes, men eet er givet, at det kun kan være os til Skade, saafremt den »Afvænning«, der finder Sted gennem Rationeringen, senere yderligere understreges af en mindre Købeevne, som maa bevirke, at Smørforbruget i England i de følgende Aar vanskeligt bringes op til den hidtidige Højde, men f. Eks. lægger sig til Rette ved 1930-Forbruget med 18,7 lbs. pr. Hoved. Alene dette vil medføre, at Importen til Storbritannien maa gaa ned med 22 pCt., det vil sige en Importformindskelse af 2.100.000 Cwt. eller noget nær det Kvantum, der svarer til Danmarks hidtidige Eksportmængde til England.

Dette vil selvfølgelig ikke være ensbetydende med, at Danmark faar sin Eksport formindsket tilsvarende, idet ca. 1.100.000 Cwt. Smør hidtil er kommet fra Lande, som de nuværende ulykkelige Forhold har »slaaet ud« af det engelske Marked, men ikke desto mindre maa vi ikke undlade at tage i Betragtning, at en forringet Købeevne i Importlandene, en Tilpasning til et lavere Smørforbrug, som nu gennemtvinges, i Forbindelse med, at vor gode Kvalitets-Etikette er taget af »Disken«, maa medføre, at dansk Mejeribrug, der i en Aarrække har været og stadig er ude for en økonomisk haard Medfart, vil møde endnu større Vanskeligheder.

Jeg fremfører ikke dette for at skabe Modløshed, men kun med Henblik paa, at vi fra alle Sider maa tage under alvorlig Drøftelse, om der er Mulighed for at tilrettelægge vor Mælkeproduktion og Afsætning af Produkterne paa en endnu bedre Maade, end det hidtil har været Tilfældet.

Det udviklede og samhørende Produktionsapparat, som selve Landbrugsbedriften er, byder uden Tvivl paa Trods af de store Fremskridt, der har fundet Sted, endnu fortsatte Muligheder for en mere rationel Vekselvirkning mellem de forskellige Bedriftsgrene, saa at der kan fremskaffes forøgede Markafgrøder og Forbedring i Økonomien ved Omsætningen af disse.

Paa disse Omraader udføres der stadig et mangesidigt og dygtigt Arbejde med Hensyn til at nyttiggøre Forsøgsresultater i det praktiske Liv; men man maa i denne Forbindelse ikke glemme, at det er over 200.000 selvstændige Landbrugere, der skal skabes

Samvirke med, og mange ukendte eller uberegnelige Faktorer kan paa en uheldig Maade gøre sig gældende, hvor der arbejdes med levende Materiale, som Tilfældet er i Plantedyrkning og Kvægavl (Vejrforholdene, Plantesygdomme og Kvægsygdomme).

Anderledes er det indenfor Mejeriernes »egne Døre«, idet Maskintekniken her spiller den største Rolle, ligesom der her kun er Tale om et enkelt Raastof, der i overvejende Grad anvendes til Masseproduktion af en enkelt Vare, Smørret.

Indenfor selve Mejeribruget kan Rationaliseringen derfor med Sikkerhed gennemføres i den Udstrækning, som Økonomien, Tekniken og Kvalitetshensyn betinger. Spørgsmaalet er blot, om man i Praksis vil følge Anvisningerne.

En Tur rundt i Landet giver Indtryk af, at det maa være Naturens Orden med mindst eet Mejeri i næsten hvert Sogn, idet vi alene af Andelsmejerier har ca. 1400. Undersøger man Sagen nærmere, er Mejerikredsinddelingen hovedsagelig den samme som i Centrifugemejeriernes Barndom, kun med den Forskel, at der i Aarenes Løb har fundet en Deling Sted af adskillige Kredse. Rigtigheden heraf bevises ved en Opgørelse i Mejeridriftsstatistikken, hvorefter 73 pCt. af de angivne Andelsmejerier er oprettet før 1900, 18 pCt. er fra 1900—1914 og 9 pCt. efter 1914.

Selvsagt er der en Forklaring, men ikke nogen virkelig saglig Begrundelse for Opretholdelsen af den nuværende Mejerikredsinddeling, der opretholder Mejerier af højst ulige Størrelse, hindrer den rette Udnyttelse af de tekniske Fremskridt, og foraarsager en Føringelse af det økonomiske Udbytte samt opretholder en vis Usikkerhed med Hensyn til kvalitetsmæssig ensartet Produktion.

Det er aldeles ikke noget nyt, som jeg fremfører, men en Gentagelse af, hvad der gennem de sidste 30—40 Aar paa forskellig Maade og af forskellige Mænd er blvet paavist, ligesom Mejeridriftsstatistikens Talmateriale Aar efter Aar har bragt Beviserne for, at det vil være økonomisk rigtigt at faa gennemført en Sammenlægning af Produktionsmejerier.

Produktionsmejeriernes Størrelse varierer fra under 1 Mill. til ca. 10 Mill. kg indvejet Mælk aarlig. Gennemsnitlig har de ca. 3 Mill. kg (heri er ikke medregnet smaa Mælkeforsyninger, hvoraf et ikke ringe Antal findes i Københavns Opland). Driftsudgifterne pr. 1000 kg indvejet Mælk staar i omvendt Forhold til Mejeriernes Størrelse, hvilket fremgaar af Tabel V.

Tabel V. Driftsudgifter paa Mejerier af forskellig Størrelse (Øre pr. 1000 kg indvejet Mælk) ifølge Mejeridriftsstatistikken.

Størrelse kg Mælk	De samlede	Mælkekørsel	Brændsel
	Udgifter Øre	Øre	Øre
Over 6 Mill. kg	1180	412	117
5 ¹ / ₂ —6 » »	1199	417	126
5 —5 ¹ / ₂ » »	1228	386	136
4 ¹ / ₂ —5 » »	1258	383	150
4 —4 ¹ / ₂ » »	1312	400	152
3 ¹ / ₂ —4 » »	1341	412	154
3 —3 ¹ / ₂ » »	1342	379	159
2 ¹ / ₂ —3 » »	1391	398	168
2 —2 ¹ / ₂ » »	1487	371	201
1 ¹ / ₂ —2 » »	1678	388	198
1 —1 ¹ / ₂ » »	1714	348	237
Under 1 » »	1780	461	295

Det største Udsving er 0,6 Øre pr. kg Mælk, hvilket svarer til en Prisforskel af ca. 15 Øre pr. kg Smør.

Tabel VI. Uddrag af Statens Smørbedømmelsers Aarsberetning for 1937 (hele Landet).

Smørproduktionen i 1937*) kg	Antal Andels- mejerier	pCt. af Andelsmejerier havde i Gennemsnitskarakter			
		11,0 og derover	10,0 til 11,0	9,0 til 10,0	under 9,0
Over 200,000	179	47	47	5	1
100,000—200,000	632	42	52	5	1
50,000—100,000	466	34	56	9	1
25,000— 50,000	94	26	50	23	1
under 25,000	27	4	55	37	4

*) Efter Mejeriernes autoriserede Bøger.

I Tabel VI findes en Opgørelse over Statens Smørbedømmelser af Eksportsmørrets Kvalitet. Karakteren er angivet med Tal, der viser, at det er de største Mejerier, der har den største Procentsats i højeste Pointsklasse.

Som det fremgaar af Tabel V, er Udgiften til Mælkekørsel paa 1000 kg Mælk lidt lavere ved de mindre Mejerier end ved de større, og dette benyttes ofte som Forsvar for Opretholdelsen af de nu-

værende Mejeristørrelser, ligesom det anføres, at ved Oprettelsen af større Mejerier vil denne Udgift stige uforholdsmæssig stærkt, fordi Kørsel i saa Tilfælde ikke kan foretages med Hestekøretøjer. Imidlertid er denne Begrundelse ikke holdbar, idet den mest hensigtsmæssige Mejeristørrelse er den af Statsministeriets Produktions- og Raastofudvalg nedsatte Mejeriudvalg foreslaaede, nemlig et Produktionsmejeri med en Kapacitet af 10 Mill. kg Mælk aarlig, altsaa en Størrelse paa 3 Gange det nuværende Gennemsnitsmejeri.

I Tabel VII findes Opgørelse over »Mælketætheden« i Landets forskellige Egne. Største Mælkemængde paa 100 km² findes paa Fyn; lavest er den i Tønder Amt, men hertil er at bemærke, at der her er særlige Forhold, der gør sig gældende, og ikke mindst, at der findes en forholdsvis stor Bestand af Fedekvæg.

Efter Mælketætheden at dømme skulde man forvente at finde de største Mejerier paa Fyn, men dette er ingenlunde Tilfældet; tværtimod, idet — bortset fra Langeland, hvor der er forholdsvis store Mejerier — Fyn er en af de Landsdele, der har i overvejende Grad smaa Mejerier. Anderledes stiller det sig f. Eks. i Ribe Amt, hvor der til Trods for 40 pCt. mindre »Mælketæthed« end paa Fyn findes gennemgaaende større Mejerier.

Som Tallene viser, er Andelsmejerierne gennemgaaende de største, hvilket skyldes, at der i det samlede Mejeriantal indgaar adskillige smaa Mælkeforsyninger og private Mejerier til Pladshandel, hvorimod Andelsmejerierne i højere Grad er Produktionsmejerier.

Af Tabellens sidste to Rubrikker fremgaar, hvor mange km² et 10 Mill. kg Mejeri skal have Mælk fra. Dette Omraade er jo noget vekslende fra Egn til Egn, men i det store og hele saaledes, at Omraadet ikke bliver større, end Kørslen kan foregaa med Hestekøretøjer indenfor en rimelig Tid, saafremt Mejeriet er nogenlunde centralt beliggende i Leverandørkredsen.

Hvad Anlægsudgifterne angaar, da kan disse (før Septbr. 1939) anslaaes til ca. 250—300.000 Kr. for et Smørmejeri af den nævnte Størrelse, og de vil ikke blive billigere for et Mejeri med den halve Mælkemængde, idet Bygninger og Maskininstallationer praktisk taget bliver ens i begge Tilfælde. Forskellen er den, at det store Mejeri bedre kan udnytte Maskinernes Kapacitet. Hertil kommer, at man ved et stort Mejeri har den Fordel, at Medhjælpen kan blive mere specialiseret, ligesom man har Raad til at have fastboende Personale, i Modsætning til de mindre Mejerier, hvor man

Tabel VII. Gennemsnitsmælkemængde og Antal Mejerier pr. km².

Amt	Mælkemængde pr. 100 km ² i Mill. kg	Antal Mejerier pr. 100 km ²	Antal km ² pr. Mejeri	Mill. kg Mælk pr. Mejeri		Hv. m. km ² gaar der til et Mejeri med 10 Mill. kg Mælk	Længde i km af Kørsels- radius (Lufflinje)
				Samtlige Mejerier	Andels- mejerier		
København	13,2	6,5	15,4	2,0*)	3,6	75,5	4,9
Frederiksborg	8,9	5,1	19,6	1,7*)	3,4	113,0	6,0
Holbæk	13,9	6,0	16,8	2,4	2,7	72,2	4,8
Sorø	13,5	5,2	19,4	2,6	2,8	74,2	4,9
Præstø og Møn	12,3	4,4	22,6	2,8	3,1	81,5	5,0
Bornholm	15,7	3,4	29,2	4,6	4,8	63,8	4,5
Maribo	12,1	4,0	25,2	3,1	3,8	82,6	5,1
Svendborg	16,5	6,2	16,2	2,7	2,9	60,5	4,4
Odense	15,5	5,7	17,5	2,7	2,9	64,6	4,5
Vejle	12,1	4,0	25,3	3,0	3,3	82,9	5,1
Aarhus	13,8	4,7	21,4	3,0*)	3,4	72,4	4,8
Randers	12,2	3,7	27,3	3,3	3,6	82,0	5,1
Aalborg	11,2	4,1	24,3	2,7**)	3,2	89,2	5,3
Hjørring	12,5	4,9	20,3	2,8	2,8	79,9	5,0
Thisted	8,6	2,3	43,8	3,8	4,0	116,3	6,1
Viborg	11,3	3,2	31,5	3,5	3,6	89,0	5,3
Ringkøbing	8,6	2,9	34,1	2,9	3,0	115,7	6,1
Ribe	9,8	2,8	36,1	3,5	3,5	102,4	5,7
Haderslev	10,6	3,8	26,3	2,8	2,9	94,3	5,5
Aabenraa	8,9	4,0	24,7	2,2	2,3	112,4	6,0
Sønderborg	14,5	5,4	18,4	2,7	2,7	69,0	4,7
Tønder	5,3	2,5	39,6	2,1**)	2,4	188,7	7,7

*) Et betydeligt Antal smaa Mejerier til lokal Mælkforsyning medfører, at Tallene giver et fortegnat Billede.

**) Smaa private Mejerier indenfor Omraadet.

nu oftest har ugifte og hyppigt skiftende Medhjælpere. Det moderne indrettede store Mejeri med en Brutto-Aarsomsætning af ca. 1½ Mill. Kr. forudsætter en Driftsleder med mere udvidet Uddannelse end Medarbejdernes; for Tiden er Uddannelsen ens, men en bedre Uddannelse af de færre Driftsledere kan ingen Vanskeligheder byde.

Uanset, hvorledes man vil opstille Besvarelsen af Spørgsmaalet om større eller mindre Mejerier, er afgjort de økonomiske, tekniske, hygiejniske og kvalitetsmæssige Forhold i Favør af større Mejerier. Det kan derfor være nærliggende at spørge om Grunden til, at man indenfor Mejeribruget ikke er gaaet stærkere ind for en Ændring paa dette Omraade, i Modsætning til, hvad man har gjort i adskillige andre Lande i Løbet af de sidste 10 Aar. En af de mest nærliggende Forklaringer er vel den, at der i de gennem mange Aars Samarbejde traditionsbundne Mejerikredse er Fællesaftaler, gensidige Gældsforpligtelser og Afdragsbestemmelser for Mejeriets Gæld m. v., som vanskeliggør en Ændring. Hertil kommer, at det personlige i Tjenesteforholdet til de nuværende Mejeribestyrere i de fleste Tilfælde gør sig stærkt gældende, hvilket man kun kan anerkende.

Organisationsmæssig ønsker Mejeribestyrerne ikke at lægge Hindringer i Vejen; thi som Formanden for deres Forening har udtalt, maa det personlige Forhold ikke hindre en naturlig økonomisk Udvikling, idet man maa gaa ud fra, at Problemet maa løses under retfærdig Hensyntagen til berettigede Interesser, selv om det i Overgangsaaene medfører nogle ekstraordinære Udgifter til Afvikling af bestaaende Kontrakter.

Denne Sag kan ogsaa ses under den Synsvinkel, at saadanne ekstraordinære Afviklings-Udgifter mere end opvejes af Besparelse paa Kontoen til den fremtidige Bestyrerløn ved et større Mejeri fremfor et mindre, idet en vis Grundløn maa udredes uanset Mejeriets Størrelse; omregnet pr. 1000 kg Mælk er Forholdet nu, som Tabel VIII viser, at Lønnen er stærkt stigende, eftersom Mejeriets Mælkemængde aftager.

Problemet løses naturligvis ikke inden for en kort Tid, hvilket heller ikke er forudsat, men der bør foretages en Kortlægning af Landets Mejerier med Henblik paa Sammenlægning, saaledes at Ombygningen af Mejerier virkelig bliver rationel for de enkelte Egne, ligesom en saadan Kortlægning i adskillige Tilfælde i første Omgang kan føre til, at mindre Produktionsmejeriers Leverandørkredse »gaar op« i Nabokredse for bestaaende moderniserede

Tabel VIII.
Bestyrerløn pr. 1000 kg Mælk.

Størrelse af Mejerier	Øre
Over 6 Mill. kg	85
4 ¹ / ₂ —5 » »	95
3 ¹ / ₂ —4 » »	122
2 ¹ / ₂ —3 » »	147
1 ¹ / ₂ —2 » »	198
1 —1 ¹ / ₂ » »	249
Under 1 » »	348

Mejerier. Gennem en saadan Planlægning griber man ikke ind i bestaaende Forhold, men støtter med Oplysninger og Vejledning, saaledes at Ombygning af Mejerier ikke finder Sted, uden at Forholdene for den paagældende Egn med Henblik paa Sammenlægning af mindre Mejerier er klarlagt for de interesserede Parter.

Foruden de nævnte Fordele ved en planmæssig Ordning af Ombygninger, opnaar man ved store Mejeriers Oprettelse med Henblik paa Fremtiden en betydelig, ja maaske langt større Fordel end de nævnte, derved at større Mælkemængder samles paa eet Sted, hvorved man, anderledes end det nu er Tilfældet, bliver Herre over Produktionsændringer, hvis Afsætningsforholdene opfordrer til dette, og hvem garanterer dansk Mejeribrug, at de to samvirkende Produktioner, Smør og Bacon, kan fortsættes i det nu afpassede Forhold.

Et Fingerpeg i Retning af, hvorledes en radikal Ændring i et Produkts Afsætningsforhold hurtigt kan finde Sted, har vi faaet gennem den engelske Baconordning. At denne for Danmark, ved Kontingenternes Fordeling, blev nogenlunde, er en Sag for sig. Men Kendsgerningen har dog vist, at der herigennem for adskillige Landbrug blev skabt Vanskeligheder med Hensyn til Skummetmælkens Anvendelse.

En Afbødning af denne Vanskelighed er mange Steder opnaaet gennem den — efter sidste Verdenskrig — oparbejdede Oste-Eksport, der, selv om den kun andrager ca. 10 Mill. kg Ost, dog har medført, at 110—120 Mill. kg Mælk aarlig paa denne Maade er blevet eksporteret; hertil kommer, at ca. 60 Mill. kg som kondenseret Mælk gaar samme Vej. Vel véd jeg, at det for Landet som Helhed er en ringe Mælkemængde, men for de Egne af Landet, hvor særlig de større Landbrug findes, og hvor nævnte Produktion

særlig har Hjemsted, har man dog opnaaet at faa en Afsætning for Mælken.

Ingen véd, hvorledes Markederne for Mejeriprodukter i de kommende Aar udvikler sig. Det er vanskeligt at bedømme, hvor stor Mejerilandenes Overskudsproduktion bliver i Forhold til Efterspørgslen, men eet er givet, at et Verdensmarked er og bliver der for disse Varer. Jeg vil eksempelvis nævne, at Importlandene i 1938 købte 550 Mill. kg Ost, hvoraf England Halvdelen, og 90 pCt. heraf leveredes af Kolonierne. Den anden Halvdel fordeler sig paa 5 andre Importlande.

Jeg har i det foregaaende søgt at vise:

- 1) At Afsætningen af Mejeriprodukter paa Verdensmarkedet ikke giver os meget Haab om en væsentlig bedre Placering end den nuværende.
 - 2) Som Følge heraf maa vi indrette os paa at kunne konkurrere gennem en Nedsættelse af Omkostningerne, og her vil bl. a. en planmæssig Arrondering og Sammenlægning af Produktionsmejerierne være af Betydning. Det vil betinge en forbedret Driftsøkonomi gennem større Udnyttelse af de tekniske Anlæg og betinge Driftsledere med endnu bedre Uddannelse. Forsøgsresultaterne vil mere effektivt kunne omsættes i Praksis, og Produktionen hurtigere kunne afstemmes efter Markedets Krav. Det hele vil kunne foregaa paa en mere rationel Maade, end naar Mejerierne som nu er af uens Størrelse, i de fleste Tilfælde for smaa og med meget forskellig teknisk Udstyr.
-